

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КРУТЯКОВА ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА

УДК 330.837:330.524:338.24 (043.3/.5)

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ ПРИРОДОГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СЕГМЕНТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному політехнічному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Харічков Сергій Костянтинович
Одеський національний політехнічний університет,
завідувач кафедри менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мішенін Євген Васильович
Сумський державний університет МОН України
професор кафедри теоретичної і прикладної економіки;

доктор економічних наук, старший науковий
співробітник
Пилипів Віталій Володимирович
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана» МОН України
професор кафедри регіоналістики і туризму.

Захист відбудеться «19» травня 2017 р. о 13³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.052.10 в Одеському національному політехнічному університеті за адресою: 65044, м. Одеса, проспект Шевченка, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного політехнічного університету за адресою: 65044, м. Одеса, проспект Шевченка, 1.

Автореферат розісланий «18» квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.Б. Свінарьова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасне економічне буття суспільства трансформується у принципово нову систему взаємовідносин, набуваючи якісно нових рис, що визначаються появою інноваційних факторів виробництва, зміною форм і методів проявів економічних відносин, пріоритетів економічного розвитку, появою та поглибленням нових форм та способів регулювання економічних процесів, організації і координації господарської діяльності у взаємозв'язках її з іншими системами, поглибленням процесів уніфікації, інтеграції тощо.

Вищезначені проблемні питання притаманні національній економіці України як явищу соціально-економічної реальності. Зокрема, в реаліях сьогодення особливої значущості набувають питання формування та практичного втілення новітньої, інноваційної за ознаками ціннісних орієнтирів, концепції державної політики природогосподарювання як сегмента національної економіки, системної гармонізації господарювання, природокористування та соціального прогресу відповідно до визначених світових доміант сталого розвитку.

Дослідження цього кола проблем в Україні мають ознаки початкового стану, ще не набули масштабних та розгалужених результатів у наявній на сьогодні мережі наукових колективів. Найбільш відомі праці вчених ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Інституту агроєкології і природокористування НААН України, Національного університету біоресурсів і природокористування України, Національного університету водного господарства та природо господарювання Львівського національного університету ім. Івана Франка, Луцького національного технічного університету, Одеського національного політехнічного університету, Сумського державного університету.

Проте питання ідентифікації природогосподарювання як системного явища та як сегмента національної економіки, інституційного забезпечення природогосподарювання, запровадження політики кластеризації та розбудови інфраструктури як складових організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання залишаються недостатньо розглянутими, тому потребують доопрацювання в контексті запровадження до вирішення проблем розвитку природогосподарювання загальноновизнаної цивілізаційної парадигми сталого розвитку. Актуальність та недостатня вивченість означених питань зумовили вибір теми дисертації, мету, завдання і структуру дослідження, сформуvalи його теоретичну та методичну базу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Одеського національного політехнічного університету у межах тем: «Кластерна форма організації та розвитку територіальних виробничих комплексів» (номер державної реєстрації 0112U000566, 2012-2014 рр.), в якій здобувач як співвиконавець теоретично обґрунтувала та запропонувала рекомендації щодо запровадження кластеризації в системі організаційного забезпечення розвитку природогосподарської діяльності в Україні; «Інструменти управління розвитком суб'єктів господарювання реального сектору національної економіки» (номер державної реєстрації

0114U005504, 2015-2017 рр.), в якій здобувач розкрила сутнісне наповнення інституційного забезпечення природогосподарювання та запропонував рішення щодо організаційних умов його впровадження, зокрема у агропромисловій сфері (довідка № 1200/71-06 від 16.05.2016 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних положень та розробка методичних підходів і рекомендацій щодо формування інституційного та організаційного забезпечення природогосподарювання як сегмента національної економіки України.

Досягнення мети роботи зумовило необхідність вирішення *завдань*:

– дослідити теоретико-концептуальне підґрунтя та обґрунтувати змістовні ознаки явища природогосподарювання як феномену сучасних відносин економіки та природного середовища в контексті загальноновизнаної цивілізаційної парадигми сталого соціо-еколого-економічного розвитку;

– вдосконалити підхід й обґрунтувати ідентифікацію, виокремлення та архітектуру природогосподарювання як сегмента національної економіки України;

– запровадити єдиний підхід та узагальнити результати діагностики стану і реальних ситуацій в секторах сегмента природогосподарської діяльності (виокремлених за компонентними складовими потенціалу природо-ресурсних активів) для підвищення дієвості й об'єктивності аналітичних і діагностичних процедур природогосподарювання щодо перспектив його сталого розвитку;

– сформулювати методичні засади та обґрунтувати систематику стратегічних орієнтирів трансформаційних перетворень та розвитку сфери природогосподарювання;

– обґрунтувати теоретико-концептуальні основи та запропонувати системне структурування інституційного забезпечення природогосподарювання в Україні, що визначає необхідний та достатній комплекс формальних норм та правил природогосподарської діяльності на засадах сталого розвитку взаємовідносин економіки та навколишніх соціального і природного середовищ;

– узагальнити принципові засади та розробити функціонально-компонентну модель системного інфраструктурного забезпечення розвитку природогосподарювання як інтеграційного явища, що організаційно поєднує господарську діяльність, раціональне використання природного капіталу та дотримання соціальної відповідальності на принципах природозаощадження та сталого розвитку;

– дослідити особливості та обґрунтувати перспективи запровадження кластеризації в системі організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки.

Об'єктом дослідження є природогосподарювання як системне явище сукупності відносин економіки та природного середовища, що формують потенційні передумови його виокремлення як сегмента національної економіки України.

Предметом дослідження є концептуальні основи, теоретико-методологічні положення, підходи та конструктивні рішення щодо інституційного та організаційного забезпечення природогосподарювання як сегмента національної економіки України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали теоретичні положення сучасної економічної науки, наукові напрацювання вітчизняних та іноземних наукових шкіл, присвячені проблемам суспільно-економічного розвитку, структурних трансформацій та функціонування національних господарських комплексів як складних соціо-еколого-економічних систем, державного менеджменту. Для досягнення поставленої мети використані загальнонаукові та спеціальні *методи дослідження: діалектичний* – при дослідженні теоретичних основ сучасної загальноновизнаної парадигми сталого суспільного розвитку; *абстрактно-логічного аналізу, методи індукції та дедуції* – для виявлення логічних взаємозв'язків між елементами досліджуваної системи природогосподарювання; *деталізації, кількісно-якісного аналізу та SWOT-аналізу* – для економічної характеристики та оцінювання стану потенціалу природо-ресурсних активів природогосподарювання; *системний підхід та синтез* – для обґрунтування методологічного підґрунтя та пропозицій щодо структурування інституційного середовища природогосподарювання; *аналітичного моделювання* – для розробки конструктивних рішень щодо організаційного забезпечення природогосподарювання шляхом запровадження кластеризації та його інфраструктурного середовища.

Інформаційну базу дослідження склали: чинне законодавство і нормативні акти України; офіційні матеріали Державної служби статистики України; Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; матеріали наукових монографій та періодичних видань праць вітчизняних та іноземних учених і фахівців-практиків, результати власних спостережень та узагальнень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо поглиблення теоретичних положень та організаційно-методичного підґрунтя інституційного та організаційного забезпечення політики сталого розвитку природогосподарювання в Україні.

Ступінь новизни наукових результатів виконаного дослідження, що виносяться на захист, полягає у наступному:

удосконалено:

– *теоретико-концептуальне бачення та системні ознаки феномену природогосподарювання* шляхом запровадження методології загальної теорії систем, а саме інвентаризації типів відносин в соціо-еколого-економічних системах, та деталізації суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин в системі "економіка – природне середовище" з відповідним відображенням цих відносин у версії поєднання природокористування та господарської діяльності в систему "природогосподарювання" та виокремленням в цій системі полюсів (точок) екологізації і ресурсозбереження як регламентуючих домінант розвитку природогосподарювання;

– *комплексну характеристику стану потенціалу природо-ресурсних активів сфери природогосподарювання*, ознаками якої є врахування її взаємодоповнюючих ресурсно-екологічних та екологічних складових, а також запровадження полікомпонентного SWOT-аналізу з метою поєднання та взаємоузгодження оцінок сильних та слабких сторін, можливостей та загроз у сфері природогосподарювання;

– *методичний підхід та на його основі обґрунтування, ідентифікація, виокремлення й архітектоніка природогосподарювання як сегмента національної економіки України, де обрано класифікаційним критерієм системне виділення із усієї множини офіційно визнаних видів економічної діяльності тієї їх сукупності, що засновані на використанні потенціалу природо-ресурсних активів суспільства в якості предметів (або засобів) праці в господарській діяльності, що розглядається як сукупність процесів їх виявлення, вивчення, оцінки, вилучення із природного середовища, та подальшої їх переробки у кінцеву продукцію з високим ступенем доданої вартості, здатну конкурувати на внутрішньому та зовнішніх ринках;*

набули подальшого розвитку:

– *методичний підхід до систематики стратегічних трансформаційних перетворень сфери природогосподарювання, відмінною ознакою якого є запровадження концепції системної синергетики інституційних, структурних, функціональних, організаційних та управлінських змін у поведінці економічних систем; обґрунтовано типологію та системні взаємозв'язки трансформаційних процесів у сфері природогосподарювання; запропонований підхід покладений в основу визначення детермінант розвитку природогосподарювання як індустріально-орієнтованого сегмента, обґрунтування комбінаторики стратегічних інноваційних напрямів його сталого розвитку за стратегічною спрямованістю, масштабами, терміном реалізації та сферою застосування відповідних стратегій;*

– *методичне підґрунтя системного структурування напрямів забезпечення розвитку сфери природогосподарювання в Україні, яке, на відміну від традиційного монофункціонального підходу розвитку природогосподарювання як первинного сировинно-продукуючого сектора національної економіки, відображає ознаки його розвитку (можливості та переваги) як індустріально-орієнтованого, з високим ступенем доданої вартості кінцевого продукту, сегмента національного господарського комплексу України;*

– *обґрунтування структурно-функціональної класифікації інституційного забезпечення сталого природогосподарювання в Україні, інноваційною ознакою якої є виокремлення в цієї моделі блоку базових (первинних) інститутів та блоку похідних (вторинних) інститутів, що в поєднанні визначають комплекс формальних норм та правил поведінки суб'єктів природогосподарської діяльності на засадах сталого розвитку взаємовідносин економіки та навколишніх соціального і природного середовищ;*

– *теоретичний базис системного інфраструктурного забезпечення розвитку природо господарювання, якій доповнений функціонально-компонентною моделлю системи інфраструктурного забезпечення сталого розвитку природогосподарювання, що на відміну від аналогічних, відзначається системною основою організації інфраструктурного забезпечення природогосподарювання як інтеграційного явища суто господарської діяльності, раціонального використання природного капіталу та дотримання соціальної відповідальності на принципах природозбереження та сталого розвитку;*

– *принципи формування, функціонали та системна конструкція інституційних складових (елементів) кластерних утворень господарської*

діяльності, адаптованих до особливостей кластеризації у сегменті природогосподарської діяльності, ознаками якої є її побудова на принципах соціо-еколого-економічної системи: на основі запропонованої у роботі уніфікованої версії базової структури та змісту характеристик кластерів природогосподарювання обґрунтовано їх «еталону» модель з відповідною типологізацією його суб'єктної структури: ядро кластера та базові, розвиваючі, доповнюючі, обслуговуючі та додаткові суб'єкти кластерного утворення, що мають свої цільові завдання, функції та компетенції в наданні відповідних послуг в системі кластерного утворення.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність результатів дисертації полягає в розробці наукових методично завершених рекомендацій, які ґрунтуються на теоретико-методичних результатах досліджень та можуть використовуватися при реформуванні системи природогосподарювання як сегмента національної економіки України, переходу від сировинноорієнтованих до товароорієнтованих виробництв індустріального типу.

Основні висновки і рекомендації дослідження, використано в науково-організаційній роботі Президії Національної Академії Аграрних Наук України (довідка № 2-9/22 від 22.07.2015 р.). Результати практично апробовано у консультативному процесі щодо підготовки Проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 р., адаптації та локалізації в Україні Порядку денного з питань розвитку до 2030 року та Цілей сталого розвитку в Україні (довідка Всеукраїнської екологічної ліги № 45/05-1 від 18.05.2016 р.). Практичне запровадження рекомендацій, що відображають результати дослідження, знайшли у прикладних розробках Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (акт впровадження від 16.03.2016 р.) та у роботі Управління екологічної безпеки Одеської міської ради (довідки № 791 від 21.09.2009 р. та № 987 від 14.10.2010 р.).

Одержані теоретико-методичні та практичні результати дослідження використовуються в навчальних процесах: Одеського державного екологічного університету (довідка № 05-06/233 від 23.03.2015 р.) та Одеського національного політехнічного університету у навчальних дисциплінах «Управління проектами», «Конфліктологія», «Управління ризиками», «Управління природогосподарською діяльністю» (довідка № 1199/71-06 від 16.05.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до формування інституційного та організаційного забезпечення політики розвитку природогосподарювання в Україні. Всі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових публікацій, що виконані у співавторстві, у роботі використані лише ті положення, що складають індивідуальний внесок автора. Конкретний внесок здобувача в цих роботах зазначений у авторефераті у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні результати досліджень, включені до дисертації, оприлюднено на Всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях та семінарах: IV науково-практичній міжнародній конференції «Українське Причорномор'я в конкурентному економічному просторі» (м. Феодосія, 2005 р.), V міжнародній науково-

практичній конференції «Економічний, соціальний та екологічний простір Українського Причорномор'я в умовах глобалізації» (м. Феодосія, 2007 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу України в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 2008 р.), VI міжнародній науково-практичній конференції «Українське Причорномор'я в контексті економічних альтернатив: сучасні виклики та антикризові стратегії» (м. Феодосія, 2009 р.), I і III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях» (м. Бахчисарай, 2009 р., 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України» (м. Одеса, 2010 р.); науково-практичній конференції, Міжнародному екологічному форумі «Зелена економіка. Зелені технології. Зелені інвестиції» (м. Одеса, 2011 р.), Підсумковій науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу Одеського державного екологічного університету, академічних установ та вищих навчальних закладів України (м. Одеса, 2011 р.), VII міжнародній науково-практичній конференції «Українське Причорномор'я в національних та міжнародних координатах розвитку» (м. Одеса, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми управління національним господарством» (м. Ялта, 2013 р.), Міжнародної конференції «Цілі збалансованого розвитку для України» (м. Київ, 2013 р.), IX Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави» (м. Одеса, 2014 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі» (наукові читання імені І. Недіна)» (м. Київ, 2014 р.); Всеукраїнських наукових економічних читаннях із міжнародною участю «Технології та методи піднесення економіки» (м. Миколаїв, 2014 р.); IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту» (м. Одеса: ОНПУ, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, 2016 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць, з них: 2 монографії (в співавторстві), 6 статей у наукових фахових виданнях України (1 з яких включена до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття – у наукових періодичних виданнях інших держав; 10 – доповідей і тез доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій – 65,72 д.а., з яких 5,43 д.а. належать особисто автору.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків, списку використаних джерел з 164 найменувань на 20 сторінках, 3 додатки на 29 сторінках. Повний обсяг дисертації 222 сторінок, з них 170 сторінок основного тексту. Дисертація містить 34 рисунки, 9 таблиць, з яких 3 займають повні сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – «Концептуально-теоретичні основи розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки» – досліджено теоретичне підґрунтя розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки України на основі імплементації концептуального базису сталого розвитку як сучасної парадигми трансформаційних зрушень в системі «суспільство-природне середовище»; запропоновано типологію концептуальних ознак феномену відносин економіки та природного середовища в системі природогосподарювання; наведено змістовну характеристику, запропоновано методологічний підхід та ідентифіковано природогосподарювання як сегмент національної економіки.

Базуючись на фундаментальних засадах загальної теорії систем та системного аналізу, в роботі інвентаризована за критеріями бінарних та тернарних відносин, множина усіх можливих відносин між генералізованими компонентами соціо-еколого-економічних систем: (екологічною підсистемою (природним середовищем) – П, соціальною підсистемою (соціумом) – С та економічною підсистемою (економікою) – Е, що ілюструє рис. 1.

Зони конфлікту інтересів	Типологія відносин		Характеристика відносин		Варіанти сталості
	прямі	зворотні	прямі	зворотні	
Економіка-природа (Е-П)	економіко→ екологічні	еколого→ економічні	суб'єкт-об'єктні	об'єкт-суб'єктні	Бінарні відносини
Економіка – соціум (Е-С)	економіко→ соціальні	соціо→ економічні	суб'єкт-суб'єктні	суб'єкт-суб'єктні	Бінарні відносини
Соціум – природа (С-П)	соціо→ екологічні	еколого→ соціальні	суб'єкт-об'єктні	об'єкт-суб'єктні	Бінарні відносини
Економіка – соціум – природа (Е-С-П)	економіка→(природа+соціум) соціум→(економіка+природа) природа→(економіка+соціум) (природа+соціум) → економіка (економіка+природа) → соціум (економіка+соціум)→природа		суб'єкт-суб'єктні суб'єкт-об'єктні об'єкт-суб'єктні суб'єкт-суб'єктні об'єкт-суб'єктні суб'єкт-об'єктні		Тернарні відносини

Рисунок 1 – Інвентаризація типів відносин в соціо-еколого-економічній системі

На основі такої інвентаризації зону перетину та конфліктів інтересів між економікою та природним середовищем виокремлено як специфічний сектор загального простору відносин сталого розвитку, що відображають змістовне наповнення явища «природогосподарювання».

Доведено, що перспективним підходом до сегментації національної економіки з позиції виокремлення природогосподарювання має бути запровадження такого класифікаційного критерію як системне виділення з усієї множини офіційно класифікованих видів економічної діяльності таких, що базуються на використанні потенціалу природо-ресурсних активів в якості предметів (або засобів) праці в господарській діяльності, де остання, поєднує сукупність процесів їх виявлення, вивчення, вилучення із природного

середовища, первинної обробки, переробки та виробництва продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю.

В роботі доведено, що каркас природогосподарювання як сегмента національної економіки формують: сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг; лісове господарство та лісозаготівлі; рибне господарство; добування кам'яного та бурого вугілля; добування сирової нафти та природного газу; добування металевих руд; добування інших корисних копалин і розроблення кар'єрів; надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів; збір, очищення та постачання води; каналізація, відведення й очищення стічних вод; збирання, оброблення й видалення відходів: відновлення матеріалів; інша діяльність щодо поводження з відходами.

Як сегмент національної економіки природогосподарювання має перспективи розвитку тільки за умови інноваційного оновлення його інституційної бази, формування сучасного організаційного забезпечення, що сприятиме загалом переходу від сировиннопродукуючої до товаропродукуючої економіки індустріального типу.

Тому *робочою гіпотезою роботи* визначено наступне концептуальне припущення: імперативною умовою сталого, індустріально-орієнтованого розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки має бути наявність інноваційної моделі його інституційного забезпечення та формування його якісно нового організаційного середовища.

У другому розділі – «**Аналіз сучасних тенденцій та перспектив сталого розвитку природогосподарювання в Україні (за компонентними складовими ресурсного потенціалу)**» – систематизовано та узагальнено економічні оцінки потенціалу природо-ресурсних активів природогосподарювання, на основі застосування SWOT-аналізу визначено проблеми використання природо-ресурсних активів та похідних від них проблем розвитку сталого природогосподарювання, обґрунтовано підходи та на основі їх визначено домінанти і розроблено систематику стратегічних інноваційних орієнтирів трансформаційних перетворень і розвитку сфери природогосподарювання.

В роботі узагальнено результати накопиченого досвіду попередніх досліджень щодо оцінювання природного капіталу на основі єдиного рентного підходу та підтверджено принциповий висновок про наявність в Україні високого економічного потенціалу природо-ресурсних активів розвитку сфери природогосподарювання.

Базуючись на отриманих на основі полікомпонентного SWOT-аналізу оцінок сильних та слабких сторін природогосподарювання, потенційних можливостей та загроз розвитку, в роботі наведено макромасштабне узагальнення стратегічного бачення перспектив його розвитку як сегмента національної економіки України (рис. 2).

За проведеним деталізованим аналізом в роботі доведено висновок про доцільність запровадження, в якості підґрунтя формування інституційного та організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання, систематику стратегічних орієнтирів трансформаційних перетворень та розвитку сфери природогосподарювання.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - значний потенціал природо-ресурсних активів; - висока насиченість та якість природних, лікувальних, оздоровчих та рекреаційних ресурсів; - наявність трудових ресурсів з досвідом роботи у сфері природогосподарювання 	<ul style="list-style-type: none"> - сезонність діяльності в окремих напрямках природогосподарювання; - залежність економічної ситуації внаслідок розвитку природогосподарювання; - недосконалість існуючої структури управління сферою природогосподарювання на державному та місцевому рівнях; - відсутність законодавчо врегульованого механізму фінансування сфери природогосподарювання; - недосконалість та невідповідність інфраструктури світовим якісним параметрам та потребам; - мінлива конкурентоспроможність національного продукту сфери природогосподарювання на ринках; - низький рівень індустріалізації
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - зменшення частки екологічно небезпечних виробництв і техногенного навантаження на навколишнє середовище; - вивчення, освоєння, раціональне використання і екологічний моніторинг потенціалу природно-ресурсних активів; - реконструкція та модернізація інфраструктури; - активне використання ринкових механізмів та підприємницьких структур; - активне впровадження прогресивних технологій екологізації, ресурсозбереження та невиснажливого природогосподарювання; - створення умов для активізації просування кінцевого продукту природогосподарювання на зовнішніх ринках. 	<ul style="list-style-type: none"> - погіршення загальної екологічної ситуації через можливість виникнення техногенних аварій або через стихійні лиха; - недосконале, несприятливе та нестабільне законодавство України з питань використання та охорони природо-ресурсних активів; - відсутність економічних механізмів стимулювання природогосподарської діяльності.

Рисунок 2 – SWOT-аналіз перспектив розвитку сфери природогосподарювання в Україні

Враховуючи загальносистемні риси трансформації економічних систем, в роботі для сфери природогосподарювання обґрунтовано підхід, згідно якого з позицій синергетики трансформаційні процеси відбуваються у просторі та часі через поєднання (на перетині) інституційних, структурних, функціональних, організаційних та управлінських змін у поведінці економічних систем.

Вищезазначені висхідні концептуальні положення щодо системного «ефекту» трансформаційних процесів у сфері природогосподарювання відображено на рис. 3, що наочно ілюструє схему взаємозв'язків змістовних складових виокремлених напрямів трансформаційних перетворень у природогосподарюванні, як у початковій фазі її розбудови (формування як сегмента національної економіки), так саме і у фазі її розвитку за стратегією сталості.

Запропонований підхід до типологізації стратегічних інноваційних напрямків сталого розвитку природогосподарювання (систем різного ієрархічного рівня) сприятиме вибору напрямків їх інноваційного розвитку за сукупністю таких



Рисунок 3 – Типологія та системні взаємозв'язки трансформаційних процесів у сфері природогосподарювання

критеріїв: «цілі розвитку природогосподарської системи → інноваційні орієнтири розвитку → доступність ресурсів для досягнення цілей, що забезпечує множину альтернативних варіантів перспективних напрямків інноваційного розвитку» систем природогосподарювання, а саме: за стратегічною спрямованістю, за масштабами, за терміном реалізації, за сферою застосування.

У третьому розділі – «Інноваційні підходи до формування інституційного та організаційного забезпечення природогосподарювання в Україні» – обґрунтовано принципів ознаки системи забезпечення розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки, побудовано структурну модель інституційного забезпечення як доміантної складової цієї системи, розроблено функціонально-компонентну модель інфраструктурного середовища в системній конструкції організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання, досліджено передумови формування та обґрунтовано уніфіковану версію базової структури, зміст характеристик та «еталонної» моделі кластерів природогосподарювання в системі організаційного забезпечення його розвитку.

Висхідними положеннями для формування системи забезпечення розвитку природогосподарювання на сучасному етапі та з урахуванням вітчизняних реалій сталого соціо-еколого-економічного збалансованого розвитку, обрано принцип поєднання двох мегастратегічних напрямків: перший в роботі визначено як орієнтація системи забезпечення за вектором політики держави стосовно сталого використання потенціалу природо-ресурсних активів сфери природогосподарювання, другий – спрямованість та здатність системи

забезпечення відповідати сучасним внутрішнім та зовнішнім викликам до господарської політики, яку необхідно реалізувати в тих чи інших напрямках та видах економічної діяльності, пов'язаних з використанням потенціалу природо-ресурсних активів.

З урахуванням цього в роботі розроблено структурно-компонентну модель системи забезпечення (СЗ) розвитку природогосподарювання (рис. 4), де відображено єдність цільового функціоналу (ЦФ), завдань (З), механізмів (М) та складових (С) системи.

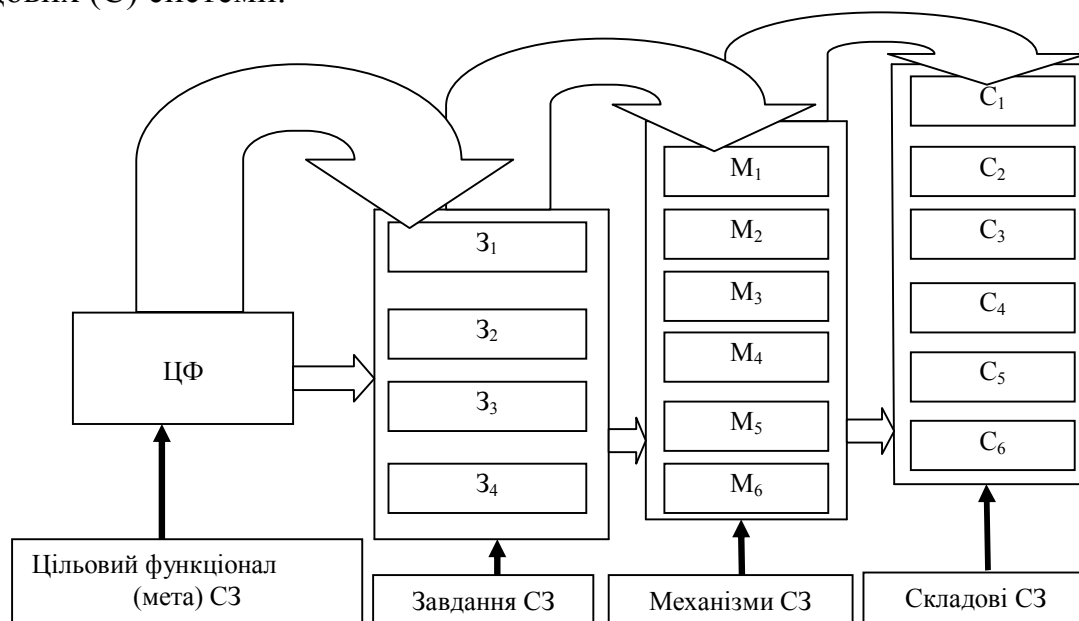


Рисунок 4 – Взаємозалежність компонент системи забезпечення розвитку природогосподарювання

Характеристика компонент системи забезпечення деталізована та наведена у роботі.

Найважливішою складовою системи забезпечення розвитку природогосподарювання визначено його інституційне забезпечення (середовище), інноваційне авторське бачення системної моделі якого наведено на рис. 5. В наведеній моделі основними середовищеутворюючими блоками цієї системи виокремлено:

- первинні фундаментальні інститути, що імперативно визначають змістовне наповнення природогосподарювання як економічний та організаційний феномен;
- вторинні надбудовні інститути, що мають своєю метою реалізувати детермінуючі функції фундаментальних інститутів;
- механізми та відповідне інструментальне оснащення, за допомогою яких саме і будуть забезпечуватися цільові функціонали природогосподарювання як сегмента національної економіки;
- цільові функціонали, що мають бути реалізовані усією системою інституційного забезпечення розвитку природогосподарювання;
- система інституцій, які матеріалізують у просторі і часі дію відповідних інститутів природогосподарювання;

– ефекти дії, які відображають дієвість синергічної інтеграційної взаємодії первинних та вторинних інститутів природогосподарювання через результативність запровадження відповідних механізмів та інструментів.



Рисунок 5 – Інституційне середовище природогосподарювання в Україні

Ґрунтуючись на класичних теоретичних підходах до визначення поняття та системної побудови інфраструктури будь-якої економічної системи з урахуванням об'єктивної залежності функціонування інфраструктурного компоненту від об'єкта, щодо якого вона має реалізувати обслуговуючі функції (в нашому випадку це – природогосподарювання як сегмент національної економіки), в роботі розкрито змістовну сутність системи принципів (цілісності, комплексності, універсальності, оперативності, економічності та адекватності) та запропоновано конструктивну модель інфраструктурного середовища розвитку природогосподарювання (рис. 6).

В роботі розвинуто концептуально-методичні засади запровадження кластеризації у природогосподарюванні з урахуванням його особливостей як системного поєднання діяльності з вилучення із природного середовища природного ресурсу з господарською діяльністю, що базується на його використанні в якості природо-ресурсних активів.

Методологія державно-приватного партнерства, що підтверджено у роботі, має стати основним системоутворюючим механізмом кластеризації в сфері природогосподарювання, що відображає запропонований у роботі уніфікований варіант базової структури та змісту характеристик кластера природогосподарювання (табл. 1).



Рисунок 6 – Функціонально-компонентна модель інфраструктурного середовища розвитку природогосподарювання

Таблиця 1 – Уніфікований варіант базової структури та змісту характеристик кластера природогосподарювання

Ознаки кластерних утворень природогосподарювання	Змістовна характеристика ознак
1	2
Місія кластеризації	Забезпечення сталої, індустріально-спрямованої, природогосподарської діяльності як системної складової національного господарства на умовах високої економічної результативності, соціальної справедливості, ресурсно-екологічної безпеки та дотримання принципів природозбереження в інтересах сучасності та стратегічної перспективи.
Завдання кластерного утворення	Створення та реалізація умов економічного зростання на основі ефективного та раціонального використання природно-ресурсних активів вторинного напрямку природно-господарської діяльності; інноваційний прогрес та розвиток підвищення рівня індустріалізації природогосподарювання; перехід на нові рівні технологічних укладів у відповідних напрямках природогосподарської діяльності; розширення номенклатури кінцевої продукції, суттєве підвищення конкурентних переваг та послуг; освоєння нових ринків збуту кінцевої продукції та послуг з підвищеною часткою доданої вартості; забезпечення реальних дій щодо дотримання стандартів соціальної відповідальності та природозбереження в процесах природогосподарської діяльності.
Об'єкти	Природогосподарські комплекси (та відповідні до них проекти природогосподарювання) національного, регіонального, місцевого та локального рівнів.
Суб'єкти	Суб'єкти власності природно-ресурсних активів, бізнесові структури, органи влади, іноземні партнери, контрольно-інституційні органи, інфраструктурні інституції підтримки бізнесу, громадські організації, суб'єкти інформаційного середовища, представники громад.

Продовження таблиці 1

1	2
Функції	Домінантна функція: урахування та забезпечення балансу інтересів (економічних, екологічних, соціальних) усіх суб'єктів природогосподарської діяльності в просторово-часовому континуумі.
Принципи	Підприємницької ініціативи, рівноправності, суверенітету, компенсації, диверсифікації та конкуренції суб'єктів, поєднання вертикальних та горизонтальних зв'язків, конвергенції, відповідальності, інноваційності.
Механізми та інструменти	Правові: стандартизації, сертифікації, нормування, захист споживачів. Економічні: стратегування, планування, моніторинг, облік, аналіз та аудит, контролювання, фінансування, менеджмент, маркетинг. Соціальні: мотивування, соціальна-відповідальність, інформатизація. Екологічні: ресурсозбереження, екологізація, відтворення природно-ресурсних активів.
Результати	Економічне зростання, неоіндустріалізація національної економіки, стале індустріально-орієнтоване природогосподарювання та перехід до нової моделі економічного розвитку на засадах природозбереження і соціальної відповідальності.

На основі наведених базових характеристик кластера природогосподарювання обґрунтовано та запропоновано концепцію «еталонної» моделі кластера природогосподарювання (рис. 7), у структурі якої автором на основі використання компетентнісного підходу виокремленні наступні елементи:

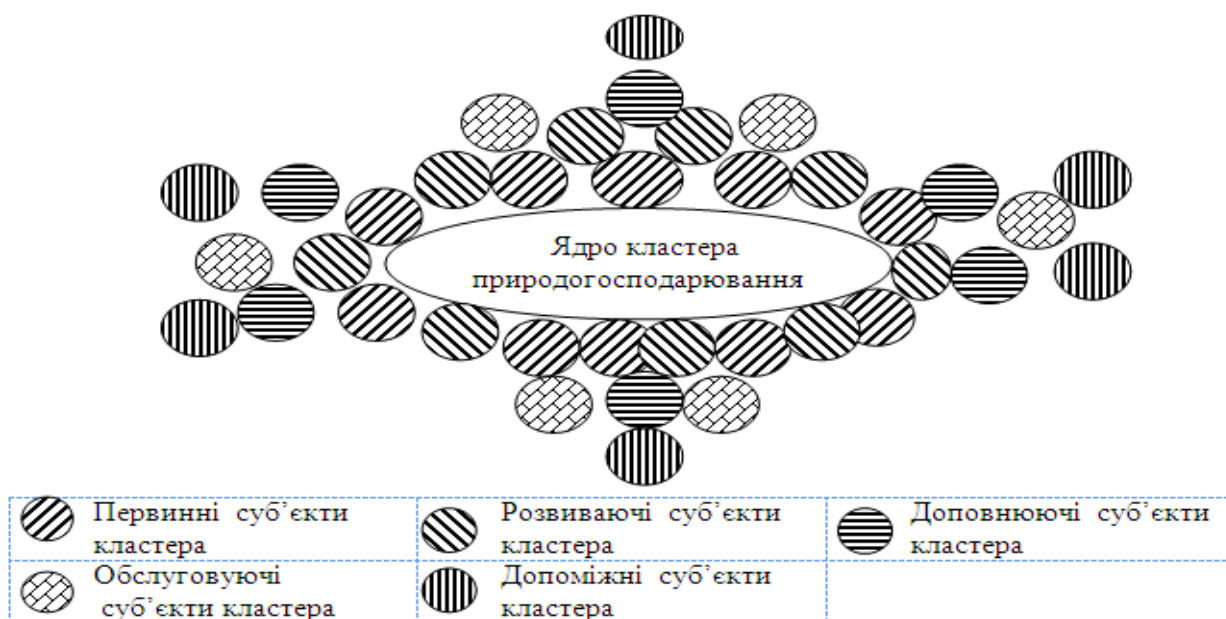


Рисунок 7 – «Еталонна» модель кластера природогосподарювання

– ядро кластера, що, як правило, становлять суб'єкти (або їх повна сукупність), які є власниками природного об'єкту як джерела потенціалу природно-ресурсних активів конкретного проекту природогосподарювання; саме вони реалізують цільову базисну функцію майбутнього кластера;

– «простір» первинних суб'єктів природогосподарської діяльності, компетенція яких полягає у реалізації первинної функції кластера природогосподарювання – вилучення природно-ресурсних активів із джерел їх надходження та залучення до господарської діяльності;

– «простір» розвиваючих суб'єктів природогосподарської діяльності, цільова компетенція яких – обробка та часткова переробка природно-ресурсних активів у сировину для подальшого виробництва кінцевого продукту з високим ступенем доданої вартості; до цього ж блоку «розвиваючих» суб'єктів природогосподарської діяльності слід долучити і безпосередньо господарські структури, що спрямовані у своїй компетенції на виробництво кінцевого продукту з високим рівнем доданої вартості;

– «простір» доповнюючих суб'єктів кластерних утворень, діяльність яких реалізує компетенції щодо безпосереднього забезпечення умов функціонування вище означених суб'єктів природогосподарювання ядра, первинних та «розвиваючих»; до цього «простору» має бути віднесена «екологічна компонента» інфраструктурного середовища природогосподарювання, модель якої розглянуто раніше;

– «простір» обслуговуючих суб'єктів кластерних утворень, необхідність і наявність яких у структурі кластера обумовлена їх компетенціями щодо сервісних функцій у кластерному утворенні (логістичні, збутові, фінансові, аудиторські тощо);

– «простір» допоміжних суб'єктів кластерних утворень, які не є обов'язковими, але якнайчастіше вони бажані, в «еталонній» моделі ми маємо їх зазначити як такі, що за своїми компетенціями мають можливість диверсифікувати набір обслуговуючих функцій, наприклад – аутсорсингові, сервісно-консалтингові, реінжинірингові, реалізації зв'язків та транзакцій кластерного утворення (та його складових) із зовнішнім організаційно-економічним середовищем.

Обґрунтований теоретичний базис та розроблені на його основі рекомендації щодо інституційного та організаційного забезпечення природогосподарювання формують передумови його розвитку як сегмента національної економіки та у сукупності підтверджують робочу гіпотезу дисертації.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення *важливого наукового завдання*, яке полягає в обґрунтуванні та розробці теоретично-методичного підґрунтя системноорієнтованого інституційного та організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки України та науково-обґрунтованих рекомендацій щодо цільового застосування відповідних інноваційних підходів у вирішенні прикладних задач його сталого індустріально-орієнтованого розвитку.

Визначені для дослідження задачі, що структурують наукове завдання, розв'язано, сформульовано такі принципові висновки та рекомендації:

1. Наведено у роботі узагальнення загально-цивілізаційного осмислення сталого розвитку як парадигми трансформаційних зрушень в системі «суспільство-природне середовище» у XXI столітті є фундаментальною методологічною основою концептуально-теоретичної постановки наукового завдання запровадження підходів ідеології сталого розвитку для подальшого їх використання у якості базису формування інституційних та організаційних засад, механізмів і інструментальної бази формування нової моделі національної

економіки України на засадах раціоналізації відносин природогосподарювання, збалансованості із критеріями природозбереження та соціальної відповідальності у єдиній соціо-еколого-економічній системі. На основі теоретико-концептуального бачення системних ознак природогосподарювання шляхом запровадження методології загальної теорії систем, а саме запропонованої та обґрунтованої у роботі інвентаризації відносин в соціо-еколого-економічних системах та деталізації суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин в системі «економіка – природне середовище» визначено сутність явища та процесу «природогосподарювання» як феномену економіко-екологічних (та зворотних еколого-економічних) відносин в соціо-еколого-економічних системах.

2. Базуючись на результатах теоретичного узагальнення концептуальних засад природогосподарювання як специфічного виду економічної діяльності в роботі запропоновано та обґрунтовано систематику структурних елементів природогосподарювання, та побудовано організаційно-технологічну модель поєднання природокористування та господарської діяльності у систему природогосподарювання. Автором на основі аналізу змісту та атрибутів господарської діяльності у різних її видах автором обґрунтовано ідентифікацію, виокремлення та архітектуру природогосподарювання як сегмента національної економіки України: в якості методологічного підґрунтя для вирішення цього завдання дослідження обґрунтовано такий класифікаційний критерій як системне виділення видів економічної діяльності, заснованих на використанні потенціалу природо-ресурсних активів суспільства в якості предметів (або засобів) праці в господарській діяльності, де остання відповідно, є сукупністю процесів їх виявлення, вивчення, оцінки, вилучення із природного середовища, первинної обробки і таке інше.

3. Систематизовані та наведені у роботі економічні оцінки потенціалу природо-ресурсних активів сфери природогосподарювання в Україні на основі єдиного рентного підходу дають змогу порівнювати його складові, визначити структуру та загальну вартість природного капіталу сфери природогосподарювання як сегмента національної економіки, забезпечує можливість враховувати ці оцінки у визначенні стратегічних напрямків його сталого розвитку. В роботі запропоновано використання інструментарію діагностики стану, якісних та кількісних характеристик сучасних ситуацій у сфері природогосподарювання в Україні шляхом запровадження SWOT-аналізу з метою поєднання та взаємоузгодження оцінок сильних та слабких сторін, можливостей та загроз у сфері природогосподарювання, дієвості та об'єктивності діагностично-аналітичних процедур, що передують наступним за ними етапам стратегування сталого розвитку природогосподарювання.

4. На основі запровадження сучасних методологічних підходів загальної теорії систем, їх організації та самоорганізації в роботі запропоновано організаційно-методичний підхід та обґрунтовано типологію і системні взаємозв'язки трансформаційних процесів у сфері природогосподарювання; наведено якісні ознаки типових складових трансформаційних процесів в системах природогосподарювання різних ієрархічних рівнів за такими складовими трансформаційних перетворень як інституційна, структурна, функціональна, організаційна та управлінська трансформація. На основі узагальнення аналізу

сучасних тенденцій та перспектив сталого розвитку природогосподарювання в Україні з використанням розробленого та обґрунтованого у роботі методичного підходу запропоновано систему детермінант індустріалізації сфери природогосподарювання, розроблено та обґрунтовано типологію стратегічних інноваційних напрямків сталого індустріально-орієнтованого розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки за сукупністю системи критеріїв: «цілі розвитку природогосподарської системи → інноваційні орієнтири розвитку → доступність ресурсів для досягнення цілей розвитку»; альтернативна множина стратегічних інноваційних напрямків сталого розвитку природогосподарювання запропонована як комбінаторика їх варіацій за стратегічною спрямованістю, масштабами, терміном реалізації та сферою застосування відповідних стратегій.

5. Акцентуючи увагу на теоретико-методичному обґрунтуванні інноваційних підходів до формування інституційного та організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання в Україні в роботі доведено, що необхідною умовою ефективного розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки України має стати повноцінна система забезпечення розвитку, що базуватиметься на системі відповідних принципів (наукова обґрунтованість, визначеність, гнучкість, цілеспрямованість, одночасність і сумісність, альтернативність, оптимальність та раціональність, відповідальність, аналітичність, оперативність, соціальність, безперервність, керованість, рівновага) та за своїми ознаками реалізувати цільовий функціонал системи, що полягає у забезпеченні політики переходу держави на шлях сталого розвитку внаслідок послідовного цілеспрямованого соціо-еколого-економічно збалансованого природогосподарювання.

6. Домінантою забезпечення розвитку природогосподарювання в роботі обґрунтовано інституційне забезпечення (середовище), інноваційне бачення моделі системного структурування якого виокремлює наступні середовищеутворюючі блоки: первинні фундаментальні інститути, що імперативно визначають змістовне наповнення природогосподарювання як економічний та організаційний феномен; вторинні надбудовні інститути, що мають своєю метою реалізувати детермінуючі функції фундаментальних інститутів; механізми та відповідне інструментальне оснащення, за допомогою яких саме і будуть забезпечуватися цільові функціонали природогосподарювання як сегменту національної економіки, що побудоване на засадах самоорганізації, державного менеджменту та ринкових регуляторів природогосподарювання як бізнес-процесів; цільові функціонали, що мають бути реалізовані усією системою інституційного забезпечення розвитку природогосподарювання; система інституцій, які самі і матеріалізують у просторі і часі дію відповідних інститутів природогосподарювання; ефекти дій, які характеризують результативність синергічної інтеграційної взаємодії первинних та вторинних інститутів природогосподарювання через запровадження відповідних механізмів та інструментів.

7. Важливим фактором впливу на розвиток та ефективність природогосподарювання як сегмента національної економіки України в роботі визначено інфраструктурне середовище в системній конструкції його

організаційного забезпечення: обґрунтовано систему принципів інфраструктурного забезпечення природогосподарювання, а саме: цілісності, комплексності, універсальності, оперативності, економічності та адекватності, як його методологічний базис; запропоновано полікомпонентну матрицю класифікаційних ознак та функціонально-компонентну модель інфраструктурного середовища природогосподарювання за такими критеріями: цільовий функціонал; компонентний склад природо-ресурсних активів та функціональні зв'язки з базисом, рівень сервісу, масштаб організації природогосподарської діяльності; наведено пропозиції щодо концептуальної моделі стратегічного розвитку інфраструктурного забезпечення природогосподарювання.

8. В системі організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання особливої уваги заслуговують інноваційні форми організації природогосподарської діяльності на засадах використання синергетичних ефектів, що у поєднанні економічного, соціального і природного капіталу обумовлюють утворення інноваційного за характером, завжди більшого за окремо враховані складові, потенціалу. В роботі доведено, що найбільш типовою моделлю таких інноваційних утворень слід вважати кластери природогосподарювання. На основі використаного у роботі компетентнісного підходу запропоновано уніфіковану версію базової структури та змісту характеристик кластерів природогосподарювання, обґрунтовано «еталонну» модель такого кластера з наступною типологізацією його суб'єктної структури: ядро кластера; первинні суб'єкти; розвиваючі суб'єкти; доповнюючі суб'єкти; обслуговуючі суб'єкти та додаткові суб'єкти, де кожен з цих суб'єктів має свої цільові завдання, функції та компетенції в наданні відповідних послуг у системі кластерного утворення.

Отриманні та системно-інтегровані концептуально-теоретичні, методологічні та організаційно-методичні результати дослідження, їх інноваційний потенціал, запропоновані науково-прикладні рішення та рекомендації щодо інституційного та організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки України, утворюють комплекс об'єктивних передумов переходу до модернізації економіки України на засадах сталості, природозаощадження, соціальної відповідальності та індустріально-орієнтованого розвитку природогосподарювання, конкретизують, деталізують та формують науково-прикладну базу їх практичної реалізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Монографії

1. Крутякова В.І. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств харчової промисловості України: аналіз і синтез методів : [моногр.] / Т.В. Аверіхіна, Л.В. Іванченкова, В.І. Крутякова; [за загальн. ред. В.В. Немченко]. – Одеса: Фенікс, 2013. – 448 с. (28,6 д.а., особистий внесок здобувача: п. 6.4. «Потоковий облік витрат в системі управління природоохоронною діяльністю підприємства» – 0,85 д.а.).

2. Крутякова В.І. Сталий розвиток – ХХІ століття: управління, технології, моделі: [моногр.] / С.К. Харічков, В.І. Крутякова; [за наук. ред. проф. Хлобистов

Є.В.]. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2014. – 540 с. (32,13 д.а., особистий внесок здобувача: п. 2.7. «Інноваційна модель економіки України на засадах невиснажливого природогосподарювання та природозбереження» – 1,36 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України

3. Крутякова В.І. Приоритеты экономической политики в условиях экономико-экологически безопасного развития регионов / В.І. Крутякова // Экономические инновации: Сб. науч. ст. – Одесса, 2007. – Вып. 29. – С. 147-158. (0,71 д.а.).

4. Крутякова В.І. Шляхи вдосконалення системи контрольно-інспекційних функцій у сфері природогосподарювання / С.К. Харічков, В.І. Крутякова // Экономические инновации: Сб. науч. ст. – Одесса, 2007. – Вып. 26. – С. 249-260. (0,71 д.а., особистий внесок здобувача: *принципові засади інтеграції контрольно-інспекційних функцій в природо-ресурсній сфері* – 0,55 д.а.).

5. Крутякова В.І. Організація суспільних робіт у сфері регіонального природокористування / С.І. Рассадникова, С.К. Харічков, В.І. Крутякова // Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса, 2009. – Вып. 35. – С. 431-437. (0,38 д.а., особистий внесок здобувача: *принципові положення залучення соціальних груп до організації природогосподарювання* – 0,15 д.а.).

6. Крутякова В.І., Харічков С.К. Напрями реформування системи регіонального управління та організації контролю в сфері природокористування / С.К. Харічков, В.І. Крутякова // Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса, 2011. – Вып. 44. – С. 128-133 (0,31 д.а., особистий внесок здобувача: *пропозиції з реформування організації контрольно-інспекційних функцій в природокористуванні* – 0,15 д.а.).

7. Крутякова В.І. Ключові орієнтири інноваційної моделі економіки України на засадах сталого природогосподарювання [Електронний ресурс] / С.К. Харічков, В.І. Крутякова // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2 (12). – С. 175-183. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No2/175-183.pdf>. – Доступно на 10.04.2016. – Назва з екрана. (0,51 д.а., особистий внесок здобувача: *обґрунтування стратегічних цілей та дій щодо невиснажливого природогосподарювання в новій моделі економіки* – 0,28 д.а.). **Видання індексується і реферується в зарубіжних базах РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); EBSCO (США); Index Copernicus (Польща); Ulrich's Periodicals Directory (США).**

8. Крутякова В.І. Структурна модель системи інституційного забезпечення природогосподарювання як сегменту економіки / В.І. Крутякова // Причорноморські економічні студії. – 2016. – № 2. – С. 39-44. (0,31 д.а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

9. Крутякова В.І. Природохозяйствование – сегмент экономики в условиях перехода Украины к устойчивому развитию / Е.М. Субчинская, В.І. Крутякова // Journal of ecological sciences, spirituality, education and environmental culture "Noosfera". – 2016. – № 16. – С. 136-142. (0,38 д.а., особистий внесок здобувача: *характеристика ознак природогосподарювання як сегмента національної економіки* – 0,2 д.а.) (Республіка Молдова).

2. Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Матеріали наукових конференцій

10. Крутякова В.І. Государственно-частное партнерство в развитии инфраструктуры сферы природопользования: Матеріали науч.-практ. конф. [«Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях»], (Україна, г. Бахчисарай, 6-16 апреля 2009 г.) / Л.В. Иванченкова, В.І. Крутякова. – Симферополь: Сонат, НИИ УРП, 2009. – С. 65-66. (0,08 д.а., особистий внесок здобувача: *принципові підходи до формування інфраструктури природогосподарювання на засадах державно-приватного партнерства – 0,05 д.а.*).

11. Крутякова В.І. Модернізація системи організації контрольно-інспекційних функцій в природокористуванні: Матеріали міжнар. конф. [Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України], (Україна, м. Одеса, 21-22 жовтня 2010 р.) / С.К. Харічков, В.І. Крутякова. – м. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – С. 456-460. (0,29 д.а., особистий внесок здобувача: *принципові положення та конструктивна модель організації контрольно-інспекційних функцій у природоресурсній сфері – 0,12 д.а.*).

12. Крутякова В.І. Екологізація виробництва – системний чинник забезпечення екологічної безпеки регіону: Матеріали міжнар. конф. [«Зелена економіка. Зелені технології. Зелені інвестиції»], (Україна, м. Одеса 6-7 жовтня 2011 р.) / В.І. Крутякова, С.К. Харічков. – Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2011. – С. 151-154. (0,12 д.а., особистий внесок здобувача: *принципи екологізації виробництва в системі «економіка – екологія» – 0,08 д.а.*).

13. Крутякова В.І. Екологізація як складова стратегії переходу України до сталого розвитку: Матеріали міжнар. конф. [«Цілі збалансованого розвитку для України»], (Україна, м. Київ, 18-19 червня 2013 р.) / В.І. Крутякова, С.К. Харічков. – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – С. 280-286. (0,29 д.а., особистий внесок здобувача: *принципи екологізації виробництва в системі «економіка – екологія» – 0,12 д.а.*).

14. Крутякова В.І. Формування нової моделі економіки на засадах невиснажливого природогосподарювання : Матеріали Всеукр. наук. економ. читань з міжнар. участю [Технології та методи піднесення економіки України], (Україна, м. Миколаїв, 29-30 травня 2014) / В.І. Крутякова, С.К. Харічков. – Миколаїв: НУК, 2014. – С. 7-8. (0,1 д.а., особистий внесок здобувача: *основоположні принципи переходу від парадигми природокористування до парадигми невиснажливого природогосподарювання – 0,05 д.а.*).

15. Крутякова В.І. Потенціал державно-приватного партнерства у формуванні інфраструктури природогосподарювання в Україні (переваги, фактори, стимули) [Електронний ресурс] : Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту»], (м. Одеса, ОНПУ, 22-23 травня 2015 р.) / С.І. Рассадникова, В.І. Крутякова. – Одеса: ОНПУ, 2015. – С. 155-158. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/science/men/2015/155.pdf>. – Доступно на 10.04.2016. – Назва з екрана. (0,18 д.а., особистий внесок здобувача:

ключові ознаки механізму державно-приватного партнерства в природогосподарюванні – 0,1 д.а.).

16. Крутякова В.І. Стратегічні напрями модернізації державного менеджменту сфери природогосподарювання в Україні [Електронний ресурс] : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. ["Економіка: реалії часу і перспективи"], (м. Одеса, ОНПУ, 7-11 вересня 2015 р.) / С.К. Харічков, В.І. Крутякова. – Одеса: ОНПУ, 2015. – С. 230-233. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/science/real_chasy/2015/t1/233.pdf. – Доступно на 10.04.2016. – Назва з екрана. *(0,18 д.а., особистий внесок здобувача: стратегічні орієнтири державного менеджменту сфери природогосподарювання – 0,1 д.а.).*

17. Крутякова В.І. Системна модель інноваційних домінант переходу України до сталого розвитку : Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. [Управління інноваційним розвитком на макро-, мезо- та мікрорівнях], (м. Одеса, ОНПУ, 5 червня 2015 р.) / С.К. Харічков, В.І. Крутякова. – Одеса: ОНПУ, 2015. – Т. 1. – С. 22-23. *(0,08 д.а., особистий внесок здобувача: система домінантних напрямів переходу до сталого розвитку невиснажливого природогосподарювання – 0,05 д.а.).*

18. Крутякова В.І. Парадигма природогосподарювання як сегмента національної економіки : Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. [Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи], (м. Одеса, ОНЕУ, 28-29 травня 2015 р.) / С.К. Харічков, В.І. Крутякова. – Одеса: ОНЕУ, 2015. – С. 24-27. *(0,18 д.а., особистий внесок здобувача: основні положення парадигми природогосподарювання в системі національної економіки – 0,1 д.а.).*

19. Крутякова В.І. Систематика цілей інноваційного розвитку природогосподарювання : Матеріали XXI міжнар. наук.-практ. конф. [Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки], (м. Одеса, ОНПУ, 2016 р.) / С.К. Харічков, В.І. Крутякова. – Київ-Одеса: ОНПУ, 2016. – 209 с. – С. 110-114. *(0,18 д.а., особистий внесок здобувача: інноваційне визначення природогосподарювання як системного явища та цілей його розвитку – 0,1 д.а.).*

АНОТАЦІЯ

Крутякова В.І. Інституційне та організаційне забезпечення розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Одеський національний політехнічний університет, Одеса, 2017.

В дисертації досліджено теоретичне підґрунтя розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки України на основі імплементації концептуального базису сталого розвитку як сучасної парадигми трансформаційних зрушень в системі «суспільство-природне середовище»; наведено змістовну характеристику, запропоновано та ідентифіковано природогосподарювання як сегмент національної економіки.

Систематизовано та узагальнено економічні оцінки потенціалу природо-ресурсних активів природогосподарювання, визначено проблеми використання

природо-ресурсних активів та похідні від них проблеми розвитку сталого природогосподарювання, обґрунтовано підходи та визначено доміанти і розроблено систематику стратегічних інноваційних орієнтирів трансформаційних перетворень і розвитку сфери природогосподарювання.

Обґрунтовано принципи ознаки системи забезпечення розвитку природогосподарювання як сегмента національної економіки, побудовано структурну модель інституційного забезпечення як доміантної складової цієї системи, розроблено функціонально-компонентну модель інфраструктурного середовища в системній конструкції організаційного забезпечення розвитку природогосподарювання, досліджено та обґрунтовано уніфіковану версію базової структури, зміст характеристик та «еталонної» моделі кластерів природогосподарювання.

Ключові слова: природогосподарювання, сталий розвиток, соціо-еколого-економічні системи, відносини сталого розвитку, трансформаційні перетворення, інституційне та організаційне забезпечення, кластеризація природо господарювання, природо-ресурсні активи.

АННОТАЦІЯ

Крутякова В.И. Институциональное и организационное обеспечение развития природохозяйствования как сегмента национальной экономики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Одесский национальный политехнический университет, Одесса, 2017.

В диссертации изложено теоретическое обобщение и новое решение актуального научного задания, которое заключается в обосновании и разработке теоретико-методических основ системно ориентированного институционального и организационного обеспечения развития природохозяйствования как сегмента национальной экономики Украины и научно-обоснованных рекомендаций по целевому применению соответствующих инновационных подходов в решении прикладных задач его устойчивого индустриально-ориентированного развития.

В работе исследованы теоретические основы развития природохозяйствования как сегмента национальной экономики Украины на основе имплементации концептуального базиса устойчивого развития как современной парадигмы трансформационных преобразований в системе «общество – природная среда»; раскрыты концептуальные признаки феномена отношений экономики и природной среды в системе природохозяйствования; представлена их содержательная характеристика; предложен методологический подход и на его основе обоснованы идентификация, выделение и архитектоника природохозяйствования как сегмента национальной экономики.

На основе общей теории систем и системного анализа по критериям бинарных и тернарных отношений, разработан методический подход инвентаризации и обоснована типология отношений в социо-эколого-экономической системе между ее генерализованными компонентами: природной сферой, социумом и экономикой.

Для сегментации национальной экономики с позиций идентификации природохозяйствования в качестве классификационного критерия использовано системное выделение из общей совокупности видов экономической деятельности таких, которые базируются на использовании потенциала природо-ресурсных активов в качестве предметов труда или средств производства.

Систематизированы и обобщены экономические оценки потенциала природо-ресурсных активов природохозяйствования, на основе применения SWOT-анализа определены проблемы использования природо-ресурсных активов и производные от них проблемы развития устойчивого природохозяйствования, обоснованы подходы и на их основе определены доминанты и разработана систематика стратегических инновационных ориентиров трансформационных преобразований и развития сферы природохозяйствования.

В работе для сферы природопользования обоснован подход, предусматривающий систематику, на основе принципов синергетики и интегрирования, институциональных, структурных, функциональных, организационных и управленческих трансформаций в поведении экономических систем.

Предложен подход к типологизации стратегических инновационных направлений устойчивого развития природохозяйствования на основе критериев: «цели развития природохозяйственной системы → инновационные ориентиры развития → доступность ресурсов для достижения целей».

Обоснованы принципиальные положения системы обеспечения развития природохозяйствования как сегмента национальной экономики. Разработана структурная модель институционального обеспечения как доминантной составляющей этой системы. Разработана функционально-компонентная модель инфраструктурной среды в системной конструкции организационного обеспечения развития природохозяйствования. Исследованы и обоснованы предпосылки внедрения механизмов государственно-частного партнерства для развития природохозяйствования. Разработана унифицированная версия базовой структуры, содержание характеристик и «эталонной» модели кластеров природохозяйствования в системе организационного обеспечения его развития.

В работе предложено обоснование структурно-функциональной классификации институционального обеспечения устойчивого природохозяйствования в Украине, на основе выделения в этой модели блока базовых (первичных) институтов и блока производных (вторичных) институтов, которые в сочетании определяют комплекс формальных норм и правил поведения субъектов природохозяйственной деятельности на принципах устойчивого развития взаимоотношений экономики и окружающей социальной и природной среды.

Разработана функционально-компонентная модель системы инфраструктурного обеспечения устойчивого развития природохозяйствования как интеграционного явления сугубо хозяйственной деятельности, рационального использования природного капитала и соблюдения социальной ответственности на принципах природосбережения и устойчивого развития.

Сформулированы принципы, обоснованы функционалы и системная конструкция институциональных составляющих (элементов) кластерных

образований хозяйственной деятельности, адаптированных к особенностям кластеризации в сегменте природохозяйственной деятельности. На основе предложенной в работе унифицированной версии базовой структуры и содержания характеристик кластеров природохозяйствования обоснованно их «эталонную» модель с соответствующей типологизацией его субъектной структуры.

Ключевые слова: природохозяйствование, устойчивое развитие, социо-эколого-экономические системы, отношения устойчивого развития, трансформационные преобразования, институциональное и организационное обеспечение, кластеризация природохозяйствования, природо-ресурсные активы.

SUMMARY

Krutyakova V.I. Institutional and organizational providing the development of natural resources management as a segment of national economy of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for a scientific degree of candidate of economic science, speciality 08.00.03 – Economics And Management Of National Economy. – Odessa National Polytechnic University, Odessa, 2017.

In the thesis work investigational theoretical subsoil the development of natural resources management as a segment of national economy of Ukraine on the basis of implementation of conceptual base of steady development as modern paradigm of transformation changes in the system «society-natural environment»; rich in content description is resulted, it is offered and identified natural resources management as a segment of national economy.

The economic evaluations the potential of natural resource assets of natural resources management are systematized and generalized, certainly problems of the use of natural resource assets and derivates from them problems of development of permanent natural resources management, grounded approaches and certainly dominants and systematization of strategic innovative landmarks of transformations and development the sphere of natural resources management is developed.

Grounded the principle signs of the system providing the development of natural resources management as a segment of national economy, the structural model of the institutional providing is built as a dominant constituent of this system, the functionally component model of infrastructural environment is developed in the system construction the orgware development of natural resources management, investigational and grounded compatible version of base structure, maintenance of descriptions and «standard» model clusters of natural resources management.

Keywords: natural resources management, steady development, socio-ecological and economic systems, relations of steady development, transformations, institutional and organizational providing, clustering of natural resources management, natural resource actives.